

רוח אלהים

וַיֹּאמֶר פְּרַעַה אֶלְעֲבָדָיו הַנְּמַצָּא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רֹחַ אֱלֹהִים בּוֹ: (בראשית מא לח).¹

וַתַּחַל רֹחַ ה' לְפַעְמוֹ בְּמַחְנֵהֶן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֵל: (שופטים יג כה).²

תוספתא מסכת חגיגה (ליברמן) פרק ב הלכה ו – רוח אלהים בסוד הבריאה

מעשה ברי' יהושע שהיה מהלך באסתרטא והיה בן זומא בא כנגדו. הגיע אצלו ולא נתן לו שלום. אמר לו: מאין לאין בן זומא? אמר לו: צופה הייתי במעשה בראשית ואין בין מים העליונים למים התחתונים אפילו טפח, שנאמר: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים". ואומר: "כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף" - מה נשר זה טס על קנו נוגע ואינו נוגע, כך אין בין מים העליונים למים התחתונים אפילו טפח. אמר להם ר' יהושע לתלמידיו: כבר בן זומא מבחוץ.³ לא היו ימים מועטים עד שנסתלק בן זומא.⁴

שכל טוב (בובר) בראשית מא לח פרשת מקץ – פרעה מתפעל מרוח אלהים

"וַיֹּאמֶר פְּרַעַה אֶל עַבְדָּיו הַנְּמַצָּא כִּזָּה אִישׁ אֲשֶׁר רֹחַ אֱלֹהִים בּוֹ" - ה' פתוחה וחסופה להתמיהה המלה,⁵ וכך אמר להם: אפילו אם היינו הולכים מסוף העולם ועד סופו לא נמצא: אשר רוח אלהים בו - שמכווין ברוח הקודש ואומר באמת מה שלא ראה ולא שמע.⁶

¹ כבר קדם הביטוי "רוח אלוהים" בפרשת בראשית, בתיאור סוד בריאת העולם: "וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם" (בראשית א ב). אך יוסף הוא האדם הראשון שזכה לתואר זה ולפיכך מיקמנו נושא זה בפרשתנו. אחריו באים אישים רבים אשר זכו ל"רוח אלהים" ובהם: בצלאל: "וְאָמַל אֶת־רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּהּ וּבְתַבּוּנָהּ וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה: (שמות לא ג), בלעם: "וַיֵּשֶׁא בְלַעַם אֶת־עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־יְשׁוּרָאֵל שֶׁכֵּן לְשִׁבְטֵי וַתְּהִי עָלָיו רֹחַ אֱלֹהִים" (במדבר כד ב) ושלושה מנביאי ישראל: יחזקאל: "וְרוּחַ נְשָׂאֲנִי וַתְּבִיאֲנִי כְשִׁדְיָמָה אֶל־הַגּוֹלָהּ בְּמִרְאָה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל מְעָלִי הַמִּרְאָה אֲשֶׁר רָאִיתִי" (יחזקאל יא כד), עזריהו אשר התנבא לפני המלך אסא: "וַיִּזְרְהוּ בְּיָעוֹדֵד הִיְתָה עָלָיו רֹחַ אֱלֹהִים" (דברי הימים ב טו א), וזכריה: "וְרוּחַ אֱלֹהִים לְבָשָׂה אֶת־זַכְרְיָהּ בְּיָהוֹנָדָע הַכֹּהֵן וכו'" (דברי הימים ב כד כ). אך מכולם, נזכר הביטוי "רוח אלהים" (שמונה פעמים!) אצל שאול, פעמים לטובה, למשל כאשר הוא מתנבא ופעמים גם "רוח אלהים רעה" כאשר הוא מקנא. ראו שמואל א י, יא ו, פרק טז (שלוש פעמים), יח י ופרק יט (פעמיים).

² הביטוי "רוח ה'" שכיח בהרבה מזה של "רוח אלהים" ומצוי בספר שופטים, אצל שמשון, בפסוק שהבאנו, וכן אצל עתניאל (פרק ג), גדעון (פרק ו) ויפתח (פרק יא). ושוב אצל שאול בשמואל א (חמש פעמים!), אצל אליהו במלכים א שלוש פעמים, אצל ישעיהו מספר פעמים, כגון זו שבתיאור עבד ה': "וַנְּחָה עָלָיו רֹחַ ה' רֹחַ חֶכְמָה וְנִבְיָהּ רֹחַ עֶצֶה וְגִבּוֹרָה וכו'" (ישעיהו יא ב) ועוד. רוח ה' או רוח אלהים היא כדברי הרמב"ם במורה הנבוכים חלק ב פרק מה מדרגת הנבואה הבסיסית ביותר: "המדרגה א, תחילת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר אלהי שיניעוהו ויזרזהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל חשוב ... או השפיע טוב על אנשים רבים...וזאת תקרא רוח ה', והאיש אשר ילוה אליו זה הענין יאמר עליו שצלחה עליו רוח ה', או לבשה אותו רוח ה', או נחה עליו רוח ה' או היה עמו ה', וכיוצא באלו השמות, וזאת היא מדרגת שופטי ישראל כולם וכו'". ואנחנו בחרנו להתמקד בביטוי 'רוח אלהים' המקשר אותנו לפרשה.

³ איננו בתוכנו. נפרד מהעולם.

⁴ ראה מקבילה לסיפור זה בבראשית רבה פרשה ב סימן ד וכן בגמרא חגיגה טו ע"א. במקור האחרון, בא סיפור זה בקשר לארבעה שנכנסו לפרדס: "בן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, אחר קיצץ בנטיעות, רבי עקיבא יצא בשלום". רוח אלהים הראשונה במקרא היא מסודותיה הכמוסים של הבריאה וההתעסקות בין השאר בה גרמה להסתלקות של בן זומא מהעולם. ראו דברינו [דורשים או לא דורשים במעשה בראשית](#) בפרשת בראשית. האם רוח זו היא סיבת הבריאה - חלק מהכוח הבורא והמחולל; או שמה אחת מתוצאותיה - מאותם שנבראו וחוללו בבריאה. נחלקו בה המדרשים. בראשית רבה יז א רואה בה אחד מהמאמרות שבהם נברא העולם: "תנינן: בעשרה מאמרות נברא העולם ואלו הן: בראשית ברא אלהים, ורוח אלהים מרחפת, ויאמר אלהים יהי אור, ויאמר אלהים יהי רקיע, ויאמר אלהים יקו המים, ויאמר אלהים תדשא הארץ, ויאמר אלהים יהי מאורות, ויאמר אלהים ישרצו המים, ויאמר אלהים תוצא הארץ, ויאמר אלהים נעשה אדם. מנחם בר יוסי מוציא ורוח אלהים מרחפת, ומביא: ויאמר ה' אלהים לא טוב היות האדם. אמר רבי יעקב בן קורשאי: מאמר ניתן לרוח בפני עצמה". והרוח הביאה ליצירת האור (בראשית רבה ב ג). אבל בגמרא חגיגה יב ע"א משמע שהרוח היא מאותם דברים שנבראו בבריאה: "אמר רב יהודה אמר רב: עשרה דברים נבראו ביום ראשון, ואלו הן: שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחשך, רוח ומים, מדת יום ומדת לילה ... אור - דכתיב: ויאמר אלהים יהי אור. רוח ומים - דכתיב: ורוח אלהים מרחפת על פני המים". בראשית רבה ואפשר שגם התוספתא מצטרפת אליו, קוראים את "רוח אלהים" כשם אחד: רוחו של אלהים. הגמרא בחגיגה קוראת את "רוח אלהים" במשמעות הרוח שברא אלהים ולפיכך ניתן לדרוש שזו רוחו של אדם הראשון (בראשית רבה ח א), או רוחו של המשיח (שם ב ד) ועוד. אפשר שאכן יש כאן שני "רוח אלהים" זו שקדמה לבריאה וחוללה אותה וזו שניתנה לאדם שנברא. כך או כך, מכאן נמשך לאזכורים הנוספים של 'רוח אלהים' בעיקר במשמעות השנייה.

⁵ מה שמכונה ה"א השאלה או ה"א התמיהה.

⁶ המפרשים הקלאסיים המעיטו בהתפעלות פרעה מיוסף וממילא גם בביטוי 'רוח אלהים' שבפסוק זה, אולי משום שלא רצו לכבד את פרעה ולהגדיל את ערכו. ראה פירוש רס"ג: "רוח אלהים בו עד כדי לדעת". רשב"ם מפרש: "אשר רוח אלהים בו - בפתרון חלומות וכל שכן בדרך ארץ". ורמב"ן מסביר שדברי פרעה אלה היו במטרה לשכנע את פמלייתו לקבל את יוסף ולמנות אותו לתפקיד שהוא מיעד לו: "וטעם הנמצא כזה - בעבור שהיה עברי והם שנואי נפש המצריים, לא יאכלו מגעם ולא יתחברו עמהם, כי טמאים הם אצלם. על כן לא רצה למנותו משנה בלא רשותם, ולכך אמר להם שלא ימצאו מצרי כמוהו כי רוח אלהים בו". בדומה לו מפרשים רד"ק, אלשיך, אור החיים ואחרים. פרעה אומר לעבדיו: האיש הזה חכם יותר מכולכם ואני רוצה לנצל את כישוריו. כנגד כל אלה עומד מדרש שכל טוב הל"ל ששם בפי פרעה את המילים: "שמכוון ברוח הקודש". ורש"י לא מבאר כלל מה היא 'רוח אלהים' בפסוק שלנו.

תרגום אונקלוס לפסוק (בראשית מא לח) – רוח נבואה ראה פרעה ביוסף

ואמר פרעה לעבדוהי הנשכח כדין גבר דרוח נבואה מן קדם ה' ביה.⁷

רבי בחיי בן אשר בראשית מא טז – רגע של הארה בבית פרעה

בלעדי - השיב יוסף: אין כח החכמה והבינה בי אלא חוץ ממני⁸ ... אלהים יענה את שלום פרעה - הכל בא מכח אלהים שהוא בעל הכוחות כולן, והוא יעזור אותך מצער החלום ופתרונו ... וכן אמר דניאל: "ופשרה נאמר קדם מלכא" (דניאל ב לו) ... ועל הכוונה הזאת יזכיר יוסף שם אלהים תמיד בכל דבריו. אמר: "את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה". ואמר עוד: "אשר האלהים עושה הראה את פרעה". ואחר כך אמר: "כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו" ... פתח בתחילת דבריו: "בלעדי אלהים", וסיים בסוף דבריו: "וממהר האלהים לעשותו". כי היה מדבר עם פרעה הכופר בחידוש העולם במעשה בראשית, וע"כ אחז דרך מעשה בראשית שפתח: "בראשית ברא אלהים", וסיים: "אשר ברא אלהים לעשותו".⁹

שמות רבה פרשה מח סימן ה – בצלאל בצל (רוח) האל

"ראו קרא ה' בשם בצלאל" ... חטאו ישראל באש, שנאמר: "ואשליכהו באש ויצא העגל הזה" (שמות לב כד), בא בצלאל ורפא את המכה. משל לתלמידו של רופא שנתן רטייה על מכה אחת ונתרפאת והיו מקלסין אותו. אמר להם רבו: קלסו לי שלמדתינו. כך, היו הכל אומרים: בצלאל בחכמתו ובתבונתו עשה את המשכן. אמר הקב"ה: אני הוא שבראתי ולמדתי, שנאמר: "הנה אנכי בראתי חרש". לפיכך אמר משה: "ראו קרא ה' בשם בצלאל ... וימלא אותו רוח אלהים בחכמה, בתבונה ובדעת ובכל מלאכה" (שמות לה לא).¹⁰

ויקרא רבה יח ה פרשת מצורע – הרפואה מצויה במכה

"מחצתי ואני ארפא" - ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר: בשר ודם, מכה באיזמל ומרפא ברטייה. אבל הקדוש ברוך הוא, במה שהוא מכה הוא מרפא, שנאמר: "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך" (ירמיה ל).¹¹

⁷ "רוח נבואה מלפני ה'" אומר פרעה עפ"י תרגום אונקלוס. ורבי בחיי בן אשר מחבר את חלום פרעה עם חלום נבוכדנצר (דניאל פרק ד) ואת מעמד פרעה-יוסף עם מעמד נבוכדנצר-דניאל ומפרש את הפסוק: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו - כן מצינו בנבוכדנצר שאמר לדניאל: די אנא ידעת די רוח אלהין קדישין בך (דניאל ד, ו)". "רוח אלהין קדישין" של דניאל, מוכיח על "רוח אלהים בו" של יוסף. ראה דבריו [יוסף ודניאל](#) בפרשה זו. מקורות אלה מצטרפים לפירוש שכל טוב לעיל: "אשר רוח אלהים בו - שמכווין ברוח הקודש ואומר באמת מה שלא ראה ולא שמע" ולא מהססים לתת לפרעה את כח האבחנה והשיפוט. הוא שזיהה וראה שיוסף מדבר בכח רוח נבואה מלפני ה', שיש בו רוח הקודש! ראה גם איך פוטיפר ושר בית הסוהר רואים שה' (בשם הו"ה) עם יוסף, בדבריו [ויהי ה' את יוסף](#) בפרשת וישב.

⁸ בעקבות פירוש רש"י על הפסוק: "אין החכמה משלי אלא אלהים יענה, יתן עניה בפי לשלום פרעה" שהוא בעקבות בראשית רבה פט ט: "אלהים יענה את שלום פרעה - תלה הגדולה בבעליה".

⁹ אזכור שם "אלהים" תדיר בפי יוסף, שהתחיל כאמור עוד בבית פוטיפר ובבית הסוהר, מזכה את יוסף גם בהשוואה עם אברהם סבא רבה, ששניהם המליכו את הקב"ה בעולם (דברים רבה ב לג ורבים אחרים). על רקע דברים אלה של פירוש רבי בחיי, בולטים דברי פרעה: "איש אשר רוח אלהים בו" ואנו מציעים לראות כאן דיאלוג. יוסף אומר: "אלהים יענה את שלום פרעה" ופרעה עונה: "הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו"! ואת פירוש רבי בחיי כאן שיוסף מפיץ את בשורת הבריאה שיש לה מנהיג ר"בעל הבירה" (בראשית רבה לט א על אברהם), אנו מבקשים לחבר לדבריו שראינו בהערה הקודמת, בפסוק לח בפרק מא, בהשוואה עם רוח הקודש של דניאל. פרעה לא נשאר חייב או אדיש. נראה שדבריו של יוסף השפיעו על פרעה שזכה להכיר, לרגע אחד לפחות, את רוח אלהים, את רוח נבואת ה' כדברי אונקלוס, ששרתה על יוסף. ולולי חששו להיסחף, היינו אומרים, בעקבות ההשוואה עם מעשה בראשית שמציע פירוש רבי בחיי בן אשר, שלרגע ריחפה רוח אלהים בבית פרעה, והציפה את בשורת "חידוש העולם במעשה בראשית" בארמון פרעה. אולי גם זה חלק מהמטיב "לחלוק כבוד למלכות" החוזר במדרשים שוב ושוב בהקשר עם עמידת יוסף ואח"כ משה לפני פרעה שליט מעצמת מצרים (ראה דבריו [לחלוק כבוד למלכות](#) בפרשת וארא).

¹⁰ ופירוש רמב"ן בשמות לא ב מסביר: "כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף וזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג. כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כולם. והיודעים ורגילים בהם, בבוא ידיהם תמיד בטיט ורפש, לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה. ועוד, שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמוזו. ולכן אמר השם למשה שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מלא אותו רוח אלהים לדעת כל אלה, בעבור שיעשה המשכן". רוח אלהים עומדת כנגד עבודת הפוך בטיט ורפש. ועם יוסף בפרשתנו קבלנו משולש ואולי מרובע: רוח אלהים (הדדית) בתחילת הירידה למצרים – בעמידת יוסף לפני פרעה, עבודת פרך שכולה חומר ומשא ואינה מאפשרת רוח ומסה – בשעבוד מצרים, רוח אלהים – בעבודת המשכן ובחכמת בצלאל עליו נאמר: "בצל אל היית וידעת" (ברכות נה ב). ראה דבריו [בצלאל – בצל אל](#) בפרשת ויקהל.

¹¹ אפרופו בצלאל שזכה לרוח אלהים, אי אפשר שלא להתעכב על מדרש זה שמבדיל בין רופא בשר ודם שרפואתו באה 'מבחוץ' ובין רפואת הקב"ה שטמונה במכה (בחולי) עצמה. ומה עושה בצלאל? מרפא בכלי משכן העשויים מזהב על חטא עגל הזהב! זו רוח אלהים! ראה גם דבריו [קטיגור נעשה סניגור](#) בדפים המיוחדים. ואולי זו פסגת הרפואה המודרנית שהגיעה לתבונה העמוקה של יצירת תרופות וחיסונים מהיידק והנגיף שגורמים למחלה! רוח אלהים נתנה בצלם אלהים! ובאשר לדבריו של רמב"ן בהערה הקודמת, ראה שיטה אחרת שחלק מבני ישראל היו אכן צורפים במצרים ועסקו באומנות הכסף והזהב. ראה בראשית רבה סא ז בוויכוח של בני ישמעאל (בני מצרים בסנהדרין צא ע"א) לפני אלכסנדר מוקדון ותשובת היהודים שבשעבוד מצרים: "מהם קספים ומהם זֶהִבִים". שזו אגב מסורת שנמשכה גם לעיסוקם של היהודים בבבל (שיר השירים רבה ה א, כורש שעוצר את העלייה בעקבות

מדרש תנחומא פרשת במדבר סימן יא - בלעם

"איש על דגלו באותות לבית אבותם" (במדבר ב ב) ... קדושים וגדולים היו ישראל בדגליהם וכל עכו"ם היו מסתכלין בהן ותמיהין ואומרים: "מי זאת הנשקפה כמו שחר" (שיר השירים ו י) ... כך אף בלעם הביט בהם ויצא עינו כנגדם ולא היה יכול ליגע בהם, שנאמר: "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלהים" (במדבר כד ב). שוכן לשבטיו - אלו הדגלים.¹²

ספרי במדבר פרשת פינחס פסקא קלח - יהושע

"וידבר משה אל ה' לאמר" (במדבר כז טו) - להודיע שבחן של צדיקים שכשהם נפטרים מן העולם מניחים צורך עצמן ועוסקין בצורך ציבור ... אמר לו: הודיעני נא אם אתה ממנה עליהם פרנסים אם לאו. עד שהשיבו הקב"ה ואמר לו: קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח אלהים בו וסמכת את ידך עליו.¹³

ירושלמי מסכת סוכה פרק ה הלכה א - בנגינה

אמר רבי יונה: יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית שואבה ושרת עליו רוח הקודש. ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח. מה טעמא? "והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים". אמר רבי בנימן בר לוי: והיה כנגן במנגן אין כתיב כאן, אלא: "והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים".¹⁴

קהלת פרק יב פסוק ז

וַיֵּשֶׁב הָעֶפְרָי וְעַל־הָאֲרָץ פְּשֵׁהֲיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה:¹⁵

אבן עזרא הקדמה לתורה - רוח הבינה של מפרשי התורה

התרוקנות בעלי המלאכה) ושל הקהילה היהודית הגדולה באלכסנדריה בימי בית שני (גמרא סוכה נא ע"ב, בתיאור בית הכנסת הגדול שהיה שם). ראה דברינו [יוצאי מצרים](#) בפרשת בא, [וינצלו את מצרים](#) גם שם וכן [עליית בית שני](#) בשיר השירים, שבת המועד פסח.

¹² המדרש, הממוקם בפרשת הדגלים בתחילת ספר במדבר (ראה דברינו [איש על דגלו](#) בפרשה זו), משבח את מחנה ישראל הערוך ומסודר למופת. ראייה זו של ישראל השוכן לשבטיו היא שהביאה לבלעם את 'רוח אלהים' ובעקבותיה את ברכתו השלישית והאחרונה: "מהיטבו אהליך יעקב משכנתך ושראל וכו'". (ראה דברינו [מה טובו אוהליך יעקב](#) בפרשת בלק). ההייתה זו רוח אלהים של השראה פיוטית או דבר עמוק יותר (בדומה לדיון לגבי פרעה לעיל)? נחלקו בכך פרשני המקרא כשהם משליבים בפירושה את המדרש הזה. ראה למשל פירוש ר' אליהו מזרחי (רא"ם) שממעיט בחשיבות הדבר ומדגיש שרוח אלהים של בלעם הייתה ההימנעות מקללה: "לומר שנחה עליו רוח אלהים, שעלה בלבו שלא לקלל עוד. שמתחילה היתה בו רוח שטנית, הפכית לרוח האלהית ... וכאילו אמר: ותהי עליו רוח אחרת, והוא רוח אלהים, שלא לקלל וכו'". לעומתו ראה פירוש רש"י הירש, בשמות כה על מעשה המנורה, שמונה את בלעם עם כל מי שנחה עליו רוח אלהים (וגם רוח ה', ראה תחילת הדף): יוסף, בצלאל, יהושע, דוד ועוד. שם אגב הוא מגדיר מהי רוח אלהים: "הרוח מעניק דעת, בינה, חכמה, ובעת ועונה אחת הוא הכוח המניע את הרצון המוסרי ואת המעשה המוסרי". ומגדיל פירוש מלבי"ם במדבר כד ב כשהוא אומר: "וישא בלעם את עיניו ... כאשר ראה את כלל העם כמו שהם שוכנים ... שזה דוגמת מחנות המרכבה העליונה ושכינת ה' בתוכם, עי"כ ותהי עליו רוח אלהים. כי בפעמים הראשונים היה רק הערה האלהית שבא אליו מרחוק דרך מקרה כמו שכתוב: ויקר אלהים אל בלעם. אבל עתה נתלבש ברוח אלהים ונבואה גמורה כי נחה עליו הרוח". ציבור השוכן ומתנהג באופן מופתי יכול לגרום למופת של 'רוח אלהים ונבואה גמורה' - 'מחנה שכינה'. ובלעם זכה לראות זאת ומתוך כך לרוח אלהים.

¹³ כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו [פקוד ה' איש על העדה](#) בפרשת פנחס. עניינינו כאן, הוא בכינוי "איש אשר רוח אלהים בו" שזכה לו יהושע, הגם שבנוסח התורה שבידינו ביטוי זה איננו נזכר ורק כתוב: "איש אשר רוח בו". ונוסח המדרש שמצטט פעמיים (!) פסוק לכאורה מהתורה, קצת תמוה וצריך עיון. ראה גם מדרש תנחומא ויקהל סימן ה שכאילו נסחף אחרי מדרש ספרי ומביא ראייה מיהושע לבצלאל! "ואמלא אותו רוח אלהים - כל החכמה הזאת מנין? מרוח אלהים. ואמלא אותו רוח אלהים - זה יהושע שבא משבט אפרים, שכתוב בו: ויהושע בן נון מלא רוח חכמה". כיצד זכה יהושע לכבוד הזה (לטעות הזו)? האם טעו המעתיקים? האם היה לפני מדרש ספרי נוסח אחר בתורה? עד שנברר זאת, נפנה לפרשת סמיכת יהושע בספר במדבר פרק כז, פרשת פנחס, ונראה שכאשר הקב"ה מצווה את משה למנות את יהושע כממשיכו, מציינת התורה שהוא כבר איש רוח, ככתוב: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו" (במדבר כז יח), עוד לפני הסמיכה והמינוי! (ולאחר מכן, בכפל כפליים, ככתוב בדברים לד ט בעת הסתלקותו של משה והעברת התפקיד הלכה למעשה: "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מֵלֵא רֹחַ חֲכָמָה פִּי־סֵמֶךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו"). הבחירה באדם משום שהוא כבר "איש אשר רוח בו" מיוחדת ליהושע ואולי בגלל זה זכה במדרש לתואר: איש אשר רוח אלהים בו.

¹⁴ גם דרשה זו משנה פסוק. בנוסח התנ"ך שבידינו כתוב: "וַעֲתָה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן וְהָיָה כְּנִגְן וְהָיָה וְהָיָה עָלָיו יָד ה'" (מלכים ב ג טו) - בנבואת אלישע, במלחמת מלכי יהודה וישראל נגד אדום כשצמאו למים ("לָה אָמַר ה' עֲשֵׂה הַנַּחַל הַזֶּה גְבִים גְּבִים"). והחזרה פעמיים בדרשה על הפסוק שלא כנוסח שבידינו (רוח אלהים במקום יד המנגן) מחייבת גם היא בדיקה. ואם רצה הדרשן קשר בין רוח אלהים ונגינה, יש כמות זה אצל שאול, שמואל א טז כג: "וְהָיָה בְּהִיּוֹת רֹחַ אֱלֹהִים אֶל שְׂאוּל וְלָקַח דָּוִד אֶת הַכִּנּוֹר וַיִּנְגַן בְּיָדוֹ וְרוּחַ לְשְׂאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעָלָיו רֹחַ הָרָעָה". ראו גם שמואל א טז טו. אך בין "רוח ה'" ובין "רוח אלהים", זו כוחה של המוסיקה כמו כוחה של הרפואה לעיל. ראה גמרא פסחים ק"ז ע"א מה בין "לדוד מזמור" ובין "מזמור לדוד": "לדוד מזמור - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה".

¹⁵ ויקרא רבה יח א: "ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון: אימתי הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה? כששב העפר אל הארץ כשהיה".

ורוח אלהים מרחפת על פני המים (שם) - שנחה רוח החכמה והבינה על מפרשי התורה הנמשלת למים.¹⁶

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: רוח אלהים מופיעה, כאמור בראשית דברינו, גם בנביאים, אצל שאול, יחזקאל, עזריהו וזכריה ורוח ה' אצל שמשון, עתניאל, גדעון, יפתח, אליהו ועוד. ואנו נסתפק במים שדלינו הפעם.

רוח בְּרֵאשִׁית מְרַחֶפֶת	אַשְׁרֵי עָלְיוֹ תְּנוּחַת הַרוּחַ
בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם	בְּהֶאֱרַת חֲכָמָה בֵּינָה וְדַעַת
רוח חֲרִישִׁית מְלַטֶפֶת	בְּפָרֶץ יְצִירָה אֲדִיר
בְּלִידַת הָאָדָם,	אוּ בְעֵמֶל יוֹם-יוֹם כְּבִיר
רוח אַבִּיבִית מִתְעַטֶּפֶת	כְּבָרֶק מַעַל פְּתָאִים
בָּיִם וְטִבַע דּוֹמָם	רוח אֱלֹהִים בּוֹ תִפְעוֹם
רוח תְּבוּנִית מְרַפֶּרֶת	נְשָׁמַת אֶפֶס תְּאִיר תְּעִיר
בֵּין פְּסִיל לְחֶכֶם	וְהוּא בְרוּחוֹ יֵאִיר וְזֹהִיר.

בֵּין מַיִם לְמַיִם מְרַחֶפֶת הַרוּחַ	סוֹבֵב סוֹבֵב הַרוּחַ
נוֹגַעַת לֹא נוֹגַעַת,	סוֹבֵב הַלּוֹךְ וְשׁוֹב,
בֵּין צִמְרֵת לְצִמְרֵת שְׁטָה הַרוּחַ	כֹּל יְמִינוֹ עָלֵי חֵלֶד
רוֹגַעַת לֹא רוֹגַעַת,	מִיְנִקוֹת וְעַד סָב,
בֵּין דְּמָמָה לְסַעֲרָה	וּבְהֶגִיעַ עֵת וּמוֹעֵד
מִסְעִירָה מְשַׁקֵּיטָה	מְזַמְנָה לֹא מְזַמְנָה
אֶל כֹּל אֲשֶׁר יִשְׁאוּהָ כְּנִפְיָהּ	תָּשׁוּב הַרוּחַ אֶל אֲשֶׁר נָתְנָהּ
שָׁמָּה תִדְאָה וְתִשְׁגָּה הַרוּחַ.	לְאָדָם בְּמִתְנָהּ.

¹⁶ פלא גדול בתולדות הספרות והמחשבה התורניים של עם ישראל הוא הופעתם של פרשני המקרא באלף העשירי ואילך של המניין הכללי. לאחר מאות שנים בהם לא התמקדו חכמי ישראל בפירוש מלא ומקיף של המקרא ("העוסק במקרא - מדה ואינה מדה, במשנה - מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו", בבא מציעא לג ע"א, ראו שם החילופין בין המשנה לתלמוד), נוצר פרץ גדול של פרשנות מקרא רבני (אולי כנגד הפרשנות הקראית והנוצרית) הן בצרפת-אשכנז והן בספרד- צפון אפריקה). פרשנות שגם אינה מהססת להעמיד את "פשוטו של מקרא" לצד דרשות חז"ל ולומר כלשון רש"י בשמות ו ט: "לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו, והדרשה תידרש, שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, מתחלקת לכמה ניצוצות". נראה לומר שדברי אבן עזרא הנ"ל בהקדמתו לפירושו לתורה, באים להסביר 'פרץ פרשני' זה ולהצדיקו. רוח החכמה והבינה שזכו לה פרשני המקרא (ואבן עזרא בתוכם) היא "רוח אלהים" הבראשיתית המרחפת על פני המים. ראו עוד דבריו בהקדמה לפירושו לתורה: "כי שקול הדעת הוא היסוד, כי לא נתנה התורה לאשר אין דעת לו, והמלאך בין אדם ובין אלהיו הוא שכלו, וכל דבר שהדעת לא תכשינו, כפשוטו ומשפטו נפרשנו".